

Agata Zborowska

## Streszczenie

Celem rozprawy doktorskiej „Życie rzeczy w powojennej Polsce (1944-1949) – ich pochodzenie, praktyki, znaczenia w perspektywie kulturoznawczej” jest analiza roli i znaczenia przedmiotów w czasach kryzysu. Był to okres powojennego niedoboru, a zarazem ustanawiania nowego porządku gospodarczego, w którym konsumpcja ograniczała się często do towarów najpotrzebniejszych. Interesuje mnie sposób, w jaki funkcjonowały i w jakiej relacji pozostawały dwie sfery: odgórna związana ze strategiami, polityką i regulacjami na poziomie państwowym oraz ta oddolna obejmująca emocje i taktyki pojedynczych osób.

Rozprawa uzupełnia dotychczasowe badania powojennej historii Polski o kulturoznawczą perspektywę, której najważniejszą inspiracją teoretyczną są studia nad kulturą materialną. Wybrana metodologia uzasadniona jest szczególną rolą, jaką przedmioty odgrywały w powojennych przekształcaniach polskiego społeczeństwa. Ważnym dopełnieniem metodologii studiów nad kulturą materialną są studia nad kulturą wizualną. Zróżnicowane materiały dotyczą również reprezentacji przedmiotów (w filmach, kronikach filmowych, fotografiach, ilustracjach), które traktuję jako często unikalne źródło wiedzy o sposobach funkcjonowania przedmiotów oraz wyobrażeniach na ich temat.

W pracy analizuję dokumenty państwowe, materiały osobiste – pamiętniki i wspomnienia, literaturę, a także materiały prasowe – czasopisma i gazety codzienne, kroniki filmowe i filmy fabularne, fotografie, ilustracje i plakaty. Rozprawa składa się z trzech studiów przypadku zorganizowanych wokół trzech kategorii przedmiotów: „znalezionych”, „gościnnych” i „nowych”, które zostały stworzone na podstawie dogłębnej i wyczerpującej kwerendy. Nie są one rozłączne, ale nakładają się na siebie i oświetlają z różnych perspektyw relacje między przedmiotami i podmiotami. Wprowadzają ze sobą również odmienne ramy interpretacyjne, które ukazują ten krótki powojenny okres w całej swej złożoności.

Rozprawę otwiera rozdział poświęcony praktyce kulturowej angażującej po wojnie właściwie całe polskie społeczeństwo. Chociaż zarówno źródła słowa „szaber”, jak i samej praktyki „szabrowania” mają korzenie przedwojenne, to czasownik „szabrować” pojawia się po raz pierwszy w polskiej prasie w styczniu 1945 roku w kontekście grabienia mienia w zniszczonej Warszawie, a kilka miesięcy później utożsamiany zaczyna być z podróżami na tak zwane Ziemie Odzyskane. Interesuje mnie proces kształtowania się sposobów rozumienia przejmowania „znalezionych przedmiotów”, gdzie na pierwszy plan wysuwa się kategoria własności – sposoby rozumienia tego, co prywatne i tego, co publiczne – moje i wspólne.

W drugim rozdziale przyglądam się niemieckim przedmiotom pochodzącym z Ziem Odzyskanych, których właściciele gładko usuwa się w powojennym dyskursie, określając je jako „poniemieckie”. Interesuje mnie przede wszystkim doświadczenie przejmowania mebli, ubrań, pościeli, narzędzi kuchennych czy maszyn polowych, któremu chcę się przyjrzeć na podstawie materiałów z konkursu

na „Pamiętnik osadników Ziemi Odzyskanych”. Pytam między innymi o sposób funkcjonowania (po)niemieckich przedmiotów w polskich rękach. Analizuję sposób w jaki nadawano im nowe znaczenia, jaką rolę pełniły w życiu osadników, a także sposób w jaki powojenne przejęcie przedmiotów było przez nich konceptualizowane w osobistym doświadczeniu.

W ostatnim rozdziale badam szeroko rozumiane nowe przedmioty – zarówno pochodzące z zagranicznej pomocy United Nations Relief and Rehabilitation Administration (w latach 1945–1947), jak i projektowane i produkowane w kraju zaraz po wojnie. Z jednej strony interesuje mnie fascynacja przedmiotami pochodzącymi z zagranicy, które kształtowały wyobrażenia o Zachodzie. Z drugiej strony chcę prześledzić dyskurs poświęcony produkcji nowych przedmiotów na przykładzie powstających po wojnie instytucji – Wydziału Ministerstwa Wytwórczości i Sztuki (1945–1947), a następnie Biura Nadzoru Estetyki Produkcji. Instytucje te odpowiedzialne były za projektowanie pięknych przedmiotów codziennego użytku tak, aby można je było masowo produkować, i w efekcie tworzyć nowe praktyki społeczne oraz nowego człowieka w nowej socjalistycznej Polsce.

Przyglądając się tym przemianom przez trzy wybrane kategorie przedmiotów odtwarzam społeczne imaginarium kilku powojennych lat. W krótkim okresie między 1944 a 1949 rokiem spotykają się ze sobą wojenny kryzys i powojenna rewolucja. Współistnieją ze sobą ruiny miast i zgliszcza wsi, skrajna bieda i groźba epidemii, społeczno-polityczny chaos. Ale to również czas wielkich nadziei, projektów przebudowy rzeczywistości na niespotykaną skalę, które wymagały zmiany dotychczasowych relacji społecznych – za ich reorganizację i budowę odpowiedzialne były również przedmioty.

W pracy doktorskiej zmieniam dotychczasową perspektywę. Zamiast pytać o relacje między podmiotami, w zróżnicowanym materiale chciałam odnaleźć przede wszystkim relacje między podmiotami i przedmiotami, które pomogłyby zrozumieć podejmowane po wojnie działania. Nie znaczy to rzecz jasna, że relacje z przedmiotami nie miały wpływu na relacje między podmiotami, za każdym razem pokazuję ich nierozłączność. Wyobrażenia, pragnienia i fantazje związane z nieożywionymi obiektami w konkretnych praktykach społecznych odsłaniają zawierane z nimi związki i sojusze w czasach kryzysu, który następuje po katastrofie jaką była wojna.

*Agota Abenouska*